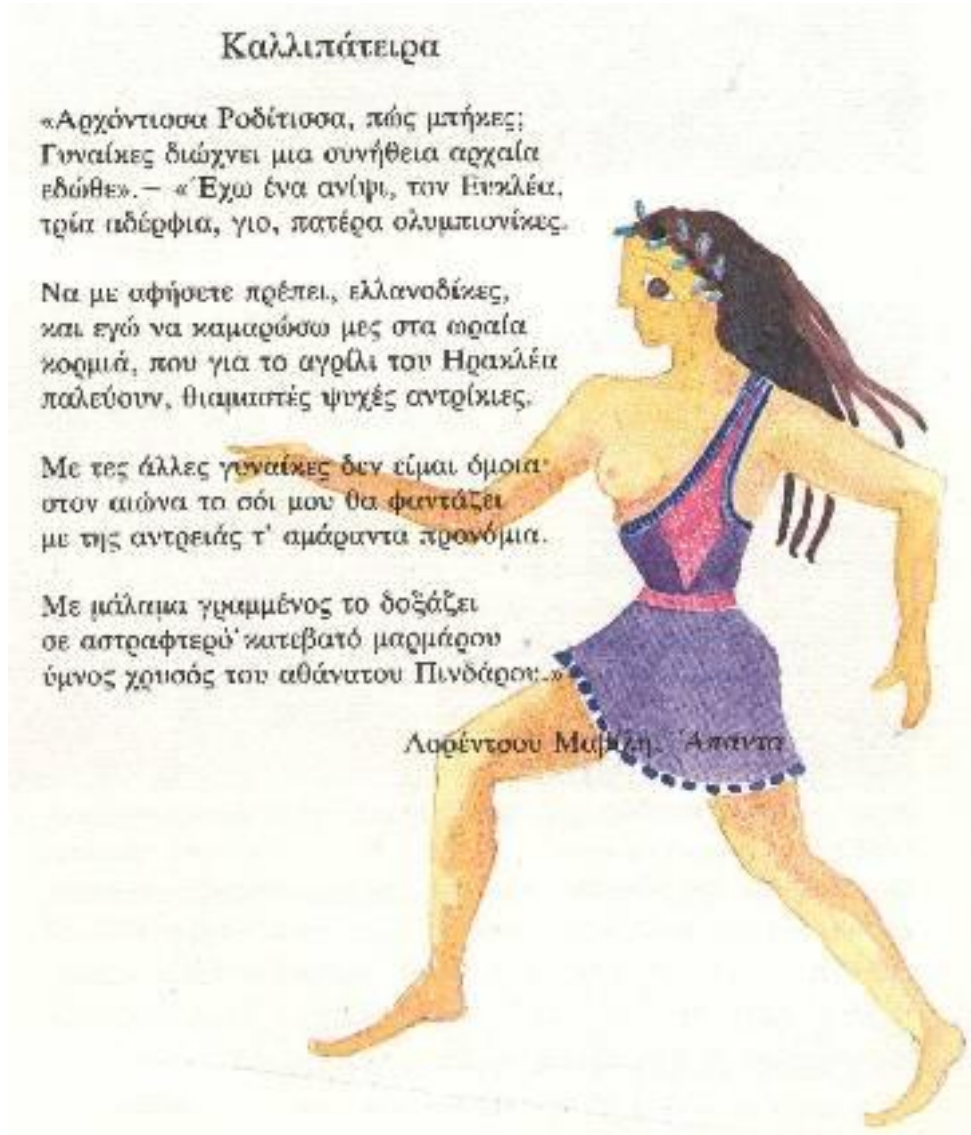

Λορέντζος Μαβίλης «Καλλιπάτειρα»

Μια ομαδοσυνεργατική προσέγγιση, με χρήση Νέων Τεχνολογιών,

της Β2 τάξης 9ου Γ/σίου Πειραιά, σχ. έτους 2014-15
στη Νέα Ελληνική Λογοτεχνία, βασισμένη σε φύλλα εργασίας

της φιλόλογου της, Σολδάτου Σταματίνας

Το σονέτο

Με βάση τα χαρακτηριστικά του ποιήματος του Μαβίλη θα μπορούσαμε να ορίσουμε ως **σονέτο** ένα δεκατετράστιχο λυρικό ποίημα που αποτελείται από δύο τετράστιχες και από δύο τρίστιχες στροφές, γραμμένες σε ιαμβικό ενδεκασύλλαβο στίχο.

Οι στίχοι ομοιοκαταληκτούν ως εξής:

- α) Πρώτη στροφή: **μ**ή**κ**ες-ο**λ**υμπι**ο**ν**ί**κες, αρχ**α**ία-Ευ**κ**λέ**α** (σταυρωτή **αββα**)
 β) Δεύτερη στροφή: Ελλ**α**νο**δ**ί**κ**ες-αν**τ**ρί**κ**ι**ε**ς, ω**ρ**α**ί**α-Η**ρ**α**κ**λέ**α** (σταυρωτή **αββα**)
 γ) Τρίτη στροφή: ό**μ**ο**ι**α-π**ρ**ο**ν**ό**μ**ια, φ**α**ν**τ**ά**ζ**ει-δ**ο**ξ**ά**ζ**ει** (π**λ**ε**κ**τή **γδγ**)
 δ) Τέταρτη στροφή: μα**ρ**μ**ά**ρ**ο**υ-Π**ι**ν**δ**ά**ρ**ο**υ** (ζ**ε**υ**γ**αρ**ω**τή **δσε**)

Αναπαράσταση του ιστορικού περιστατικού

Ενότητα 1^η στ. 1-3

Στην αρχαία Ήλιδα οι **Ελλανοδίκες** ήταν υπεύθυνοι για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων και κριτές. Παρακολουθούσαν τους διαγωνιζόμενους μέσα από την εκπαίδευσή τους και αυτοί απόφασίζαν ποιος θα διαγωνιζόταν και ποιος όχι. Έλεγχαν, επίσης και τους προπονητές. Κανείς δεν τους έφερνε αντίρρηση, γιατί θα μπορούσαν να τον απομακρύνουν αμέσως από εκεί. Θορυβημένοι από την παρουσία μιας γυναίκας στον αγωνιστικό χώρο, απευθύνονται στην Καλλιπάτειρα, γυναίκα αριστοκρατικής καταγωγής από τη Ρόδο, και τη ρωτούν πώς τόλμησε να περιφρονήσει τους απαράβατους εθμικούς και πολιτειακούς νόμους που απαγόρευαν στις γυναίκες να παρακολουθήσουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες (η παράβασή των νόμων τιμωρείτο ακόμα και με θανάτωση).

Στην Αρχαιότητα η **θέση της γυναίκας** ήταν πολύ υποβαθμισμένη από τα χρόνια του Ομήρου. Η γυναίκα περιοριζόταν στα του οίκου της. Στο γυναικωνίτη, κυρίως, περνούσε τον περισσότερο χρόνο της. Εκεί απασχολιόταν με τις οικιακές εργασίες, μια που ο άνδρας του σπιτιού βρισκόταν έξω. Κυριότερή της μέριμνα ήταν η ύφανση (ρόκα, αργαλιός), αφού εξασφάλιζε την ένδυση της οικογένειάς και των υπόλοιπων ανθρώπων του οίκου, αλλά και το μαγείρεμα, το άλεσμα σε χειροκίνητο μύλο, το ζύμωμα, το αέρισμα των ρούχων. Χρόνο με χρόνο μάθαινε να εκπαιδεύει και τους δούλους να κάνουν αυτές τις δουλειές καθώς και να γεννάει και να μεγαλώνει παιδιά.

Οι δημόσιες εμφανίσεις της είναι αραιές, κυρίως στις επίσημες γιορτές ή όταν χρειάζοταν να κάνει ψώνια. Τότε συνοδευόταν πάντα από μία δούλη. Μόνον οι γυναίκες ταπεινής καταγωγής έβγαιναν από το σπίτι αναγκαστικά, για να ζήσουν, αλλά και για να ασχοληθούν με τις εργασίες στην ύπαιθρο, όπως την περισυλλογή καρπών από τα δέντρα ή την άντληση νερού από τις δημόσιες κρήνες.

Η Πηνελόπη (**Οδύσσεια α 366-372, 397-400**) παρουσιάζεται στους μνηστήρες με μαντίλι που της σκεπάζει το κεφάλι και τα μάγουλα και απευθύνεται σε αυτούς από απόσταση. Υπακούει στις εντολές ακόμη και του ίδιου της του παιδιού, καθώς αναγνωρίζει στο πρόσωπο του Τηλέμαχου τον «κυβερνήτη» του σπιτιού της τώρα που ο σύζυγος της απουσιάζει.

Σήμερα η γυναίκα έχει χειραφετηθεί και ζει ανεξάρτητα. Έχει κατακτήσει δικαιώματα σε όλους τους τομείς της ζωής. Κυκλοφορεί ελεύθερα, επιλέγει η ίδια αν θα παντρευτεί και με ποιον, μορφώνεται, εργάζεται στις ίδιες δουλειές με τον άντρα, ψηφίζει, ανταγωνίζεται δυναμικά άντρες συνεργάτες της και αναδεικνύεται στα ανώτερα πολιτικά αξιώματα.

Στα χρόνια, όμως, της Καλλιπάτειρας, οι γυναίκες αποκλείονταν από την τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων. Ούτε να τους παρακολουθούσαν μπορούσαν και αυτό υπενθυμίζει ο Λορέντζος Μαβίλης, έχοντας τοποθετήσει emphatic τις λέξεις «γυναίκα» και «αρχαία» στην αρχή και στο τέλος του στίχου του. Οι αυστηροί κριτές με κόπο συγκρατούν την οργή τους, αλλά και το θαυμασμό που νιώθουν

για την περήφανη γυναίκα. Θέλουν να είναι αυστηροί μαζί της, της συμπεριφέρονται, όμως, με το σεβασμό που ταιριάζει στην ευγενική της καταγωγή («Αρχόντισσα»).

Η Καλλιπάτειρα

(γενιά, αίτημα και επιχειρηματολογία, ιδιαιτερότητα) Ενότητα 2^η στ. 3-14

Στην ερώτηση των Ελλανοδικών η Καλλιπάτειρα απαντά με περηφάνεια, αυστηρότητα και ευγένεια, υπενθυμίζοντας και απαριθμώντας τα μέλη της ένδοξης γενιάς της που δοξάστηκαν στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η απαρίθμηση αρχίζει σιγά και αναλυτικά, ξεκινώντας από το μακρυνότερο συγγενή της («εν' ανίψι τον Ευκλέα) και καταλήγοντας στο γιο και τον πατέρα της (κλιμάκωση). Η τελευταία λέξη «Ολυμπιονίκες» υπενθυμίζει στους Ελλανοδίκες αυτή την τιμημένη γενιά.

Στη συνέχεια, υποβάλλει με σεμνότητα και αξιοπρέπεια το αίτημά της («να με αφήσετε, πρέπει ...») να της επιτρέψουν να παρακολουθήσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες, να της παραχωρήσουν με άλλα λόγια την εξαίρεση στον κανόνα των Αγώνων. Ξεκινά να μιλά χαμηλόφωνα και παρακλητικά, σταδιακά, όμως, όταν εξηγεί τις αιτίες, ο λόγος της κλιμακώνεται και ο τόνος της φωνής της αποκτά δυναμικότητα και νεύρο:

α) Θέλει **να καμαρώσει τους συγγενείς της μέσα στο στίβο**, πανηγυρίζοντας μαζί τους τις νίκες τους. Το επιχείρημα είναι αδιαμφισβήτητο, γιατί βάσει των αρχείων των Αγώνων που έχουν συσταθεί από τις ιστορικές πηγές η Καλλιπάτειρα ήταν η κόρη του δοξασμένου πολλές φορές Ολυμπιονίκη Διαγόρα και αδελφή τριών Ολυμπιονικών. Σ' εκείνη την Ολυμπιάδα είχε συνοδεύσει το γιο της Πεισίροδο, θέλοντας να τον δει να νικά. Επομένως η ιστορική πραγματικότητα τεκμηριώνει το επιχείρημα.

β) Επιθυμεί **να δει τις «θιαμαστές ψυχές αντρίκιες» «μές στα ωραία κορμιά» να παλεύουν και να αγωνίζονται για την υπέρτατη δόξα και τιμή, τον κότινο (ένα κλαδί αγριελιάς)**. Στο επιχείρημα αυτό διακρίνουμε το αρχαίο ελληνικό ιδανικό «νοῦς ὑγιής ἐν σώματι ὑγιεῖ». Μέσα από τους αγώνες διαμορφωνόταν και αναδεικνυόταν το ηθικό ανάστημα των αθλητών, των μελλοντικών **καλῶν κἀγαθῶν** πολιτών.

Τα επιχειρήματα της Καλλιπάτειρας διακρίνονται στη 2^η στροφή ως εξής:

κι εγώ να καμαρώσω (πρώτο επιχείρημα: ο θαυμασμός προς την ένδοξη γενιά της)
μες στα ωραία ... ψυχές αντρίκιες (δεύτερο επιχείρημα: το ιδανικό του καλού καγαθού)

Τέλος, καταλήγει στην υπενθύμιση της ιδιαιτερότητάς της («με τις άλλες γυναίκες δεν είμ' όμοια») και τονίζει το δικαίωμά της να παραβεί το νόμο. Όταν μια γενιά είναι τόσο ξεχωριστά λαμπρή και τιμημένη, που τη δόξα της τη διαλαλεί ο ύμνος του Πινδάρου «γραμμένος με μάλαμα», έχει δικαίωμα να της γίνει κάποια παραχώρηση από την πλευρά του κανόνα των Αγώνων. Άλλωστε, αυτός που θα τολμήσει να προσβάλει τη μητέρα και τη στενή συγγενή τώσων Ολυμπιονικών, προσβάλλει και αμφισβητεί το κύρος και τη λαμπρότητα των Αγώνων.

Το ιδανικό των Ολυμπιακών αγώνων και το ιδανικό της ποιητικής τέχνης

Ενότητα 2η στ. 3-14

Η γενιά της Καλλιπάτειρας **τιμούσε** με σπουδαίο τρόπο **τους νικητές των Ολυμπιακών Αγώνων**. Ένα από τα πιο συνηθισμένα έπαθλα που τους δινόταν ήταν στεφάνια αγριελιάς, οι κότινοι ή μάλλινες ταινίες που έδεναν στο μέτωπο. Ακόμη, λόγω του ηρωισμού τους, οι αθλητές προβάλλονταν ως ιστορικά πρόσωπα, απεικονίζονταν στους δημόσιους χώρους και τους υμνούσαν μεγάλοι ποιητές, όπως ο Σιμωνίδης, ο Βακχυλίδης και ο σπουδαίος Πίνδαρος. Εντυπωσιακή ήταν η είσοδος τους στην πατρίδα όπου και γινόταν εορταστικό δείπνο προς τιμήν τους. Ακόμη, οι Ολυμπιονίκες εί-

την τιμή να μάχονται δίπλα στο βασιλιά, καθώς και να λατρεύονται σαν ήρωες μετά το θάνατό τους. Τέλος, η πιο σημαντική τιμή τους ήταν η τοποθέτηση του αγάλματός τους στην ιερή Άλτη και ο επινίκιος ύμνος.

Τους επινίκιους ύμνους του Πινδάρου, τους Ολυμπιόνικους, έχει στο νου του ο Μαβίλης, όταν γράφει το σονέτο αυτό, εμπνευσμένο από το ιστορικό ανέκδοτο της αρχαιότητας. Στο μεγαλύτερο μέρος του σονέτου, που έχει μορφή διαλόγου, ο ποιητής εκθέτει τα επιχειρήματα με τα οποία η Καλλιπάτειρα προσπαθεί να πείσει τους Ελλανοδίκες να της επιτρέψουν να παρακολουθήσει τους αγώνες. **Το σονέτο λειτουργεί, έτσι, σαν έμμεσος ύμνος στη φήμη και το κύρος των Ολυμπιακών Αγώνων αλλά και στην ιερή δύναμη της ποίησης που εξασφαλίζει την υστεροφημία στους ανώτερους και με ευγενική θέληση ανθρώπους, σύμφωνα με τις επινίκιες ωδές του Πινδάρου.** Στα θριαμβευτικά λόγια της Καλλιπάτειρας εκφράζεται ο ιδανισμός της τέχνης, δηλαδή η πίστη ότι η τέχνη είναι ένα υψηλό ιδανικό στο οποίο ο καλλιτέχνης πρέπει να αφοσιώνεται ολόψυχα.

Γλώσσα - Ύφος

Το ύφος του ποιήματος είναι σοβαρό, υμνητικό, εγκωμιαστικό, υψηλό, επειδή αναφέρεται στους Ολυμπιακούς Αγώνες, τη λαμπρότητα των οποίων υμνεί.

Η γλώσσα είναι πλούσια και εκφραστική δημοτική με αρκετούς τύπους του επανελληνικού ιδιώματος (εδώθε, αγρίλι, θαμιαστά, μάλαμα). Αρκετά είναι και τα εκφραστικά μέσα όπως μεταφορές (ύμνος χρυσός), ασύνδετο σχήμα (-Έχω έν' ανίψι, τον Ευκλέα, τρί' αδέρφια, γιο πατέρα ολυμπιονίκης), υπερβολές (με μάλαμα γραμμένο το δοξάζει). Οι εικόνες στο ποίημα είναι λιγιστές (2^η, 4^η στροφή), όπως ταιριάζει σε ένα ποίημα ιδεών και στοχασμού. Παρατηρείται, ακόμη, το φαινόμενο του διασκελισμού: το νόημα ενός στίχου ολοκληρώνεται στον παρακάτω (2-3, 6-7).

Παράλληλο κείμενο

Αρχαίο Πνεύμ' αθάνατον, αγνέ πατέρα
του ωραίου, του μεγάλου και τ' αληθινού,
κατέβα, φανερώσου κι άστραψ' εδώ πέρα
στη δόξα της δικής σου γης και τ' ουρανού.

Στο δρόμο και στο πάλεμα και στο λιθάρι,
στων ευγενών Αγώνων λάμψε την ορμή,
και με τ' αμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι
και σιδερένιο πλάσε κι άξιο το κορμί.

Κάμποι, βουνά και πέλαγα φέγγουν μαζί σου
σαν ένας λευκοπόρφυρος μέγας ναός,
και τρέχει στο ναό εδώ προσκυνητής σου,
Αρχαίο Πνεύμ' αθάνατο, κάθε λαός.

Κ. Παλαμάς, Άπαντα, τόμ. 3, Μπίρης

Στο ποίημα του Λορέντζου Μαβίλη η Καλλιπάτειρα εκθέτει μέσα από το **διάλογο** με τους Ελλανοδίκες τα επιχειρήματά της με τα οποία προσπαθεί να τους πείσει να της επιτρέψουν να παρακολουθήσει το εξαιρετικής σημασίας γεγονός της αρχαιότητας, τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Στον Ολυμπιακό Ύμνο ο Κωστής Παλαμάς μέσα από μια **επίκληση** στο πνεύμα της αρχαίας Ελλάδας συνδέει με θαυμαστό τρόπο το παρελθόν με το παρόν των Αγώνων και εξυμνεί το διαχρονικό μήνυμα της άμιλλας και της συμμετοχής στους «ευγενείς» Ολυμπιακούς αγώνες, όπου οι αθλητές όλης της οικουμένης συνυπάρχουν ειρηνικά και συναγωνίζονται.

Ομάδες εργασίας

Το σονέτο: Γ. Καλλέργης - Ν. Κόρρε - Γ. Κωνσταντόπουλος

Αναπαράσταση του ιστορικού περιστατικού: Ε. Εσκενάζη - Μ. Ζαχαριουδάκης - Α. Κυπραίος - Μ. Μανδουλάκη

Η Καλλιπάτειρα: Κ. Κάσση - Κ. Λαμπρινού - Γ. Λύγκας - Ζ. Παπαϊωάννου

Το ιδανικό των Ολυμπιακών Αγώνων και το ιδανικό της ποιητικής τέχνης: Ν. Ζοβόλιας - Ε. Καλογερόγιαννη - Β. Κυρλακίτση - Κ. Λεμονίδου

Γλώσσα - Ύφος: Ν. Γιαννόπουλος - Σ. Δανάλης - Α. Κατσίγιαννης - Μ. Κουτσούρης

Παράλληλο κείμενο: Α. Γιαλλούσης - Χ. Ζαΐμι - Κ. Ζουγανέλη - Γ. Καρδάρας